

Софија ГЕОРГИЕВСКА

УДК: 159.954-057.875:37(497.7)

159.954-057.875:316.362.3(497.7)

Изворен научен труд

КРЕАТИВНОСТА ВО ОБРАЗОВАНИЕТО ЗА СОЦИЈАЛНА РАБОТА И СОЦИЈАЛНА ПОЛИТИКА: ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ И ИСТРАЖУВАЊЕ НА СТУДЕНТСКИТЕ СТАВОВИ

Кратка содржина:

Креативноста претставува клучен елемент во современото образование, особено во областа на социјалната работа, каде што професионалците се соочуваат со сложени и променливи општествени предизвици. Целта на ова истражување беше да се испитаат перцепциите на студентите за сопствената креативност, училишната клима и семејната поддршка како фактори кои го поттикнуваат или ограничуваат нивниот креативен потенцијал. Истражувањето беше спроведено во мај 2025 година на примерок од 57 студенти од Институтот за социјална работа и социјална политика. Употребен беше прашалник со 20 тврдења оценувани по Ликертова скала, поделен во три димензии: самоперцепирана креативност, училишната клима и семејна поддршка. Резултатите покажаа дека студентите имаат умерено високо ниво на креативна самоперцепција ($M = 3.84$), силно чувство на поддршка од семејството ($M = 4.11$), но перципираат послаба поддршка од страна на институцијата ($M = 3.21$). Корелациската анализа покажа значајна поврзаност помеѓу самоперцепираната креативност и семејната поддршка ($r = 0.62$), како и умерена врска со училишната клима ($r = 0.44$). Овие наоди го потврдуваат значењето на контекстот во развојот на креативноста и упатуваат на потребата од институционални промени за нејзино поинтензивно поттикнување.

Клучни зборови: креативност, студенти, социјална работа, семејна поддршка, училишната клима

Вовед

Во современиот свет кој брзо се менува, способноста за креативно размислување и делување станува суштинска за професионалците од областа на социјалната работа и социјалната политика. Предизвиците со кои се соочуваат денешните општества – сиромаштија, социјална исклученост, насилство, миграции, демографски промени – бараат нови пристапи, нови решенија и, пред сè, иновативно размислување. Иако креативноста често се поврзува со уметноста, иновацијата или индивидуалната генијалност, таа претставува и суштинска компетенција за секој професионалец кој работи со луѓе, за луѓе и во полето на јавниот интерес.

Во овој труд се разгледува креативноста не како апстрактна способност, туку како применлива и општествено релевантна вештина – особено во рамките на високото образование за социјална работа и социјална политика. Преку анализа на литература, теоретски модели и резултати од спроведено истражување меѓу студентите на Филозофскиот факултет во Скопје, се поставуваат основите за подлабоко разбирање на улогата на креативноста во социјалната професија.

Целта на овој труд е тројна: прво, да се постави теоретска рамка за разбирање на креативноста како социјална вештина; второ, да се истражат перцепциите на студентите во однос на тоа колку се чувствуваат поддржани и охрабрани да бидат креативни во своето образование; и трето, да се дадат препораки за поттикнување на креативното размислување како дел од образовниот процес во хуманистичките и општествените науки.

Теоретски основи: креативноста како социјална вештина

Креативноста често се дефинира како способност за создавање нови и корисни идеи, но во контекстот на социјалната работа, нејзината вредност се проширува и на способноста да се препознае потреба, да се реагира со емпатија и да се дизајнира интервенција која одговара на конкретниот социјален контекст. Тоа значи дека креативноста не е само интелектуален процес, туку и вредносен и социјален капацитет – дел од пошироките професионални компетенции на социјалниот работник.

Во литературата се издвојуваат повеќе модели кои ја објаснуваат креативноста. Гилфорд (1950) ја воведува разликата помеѓу конвергентно и дивергентно размислување, каде второто е основа за креативен потенцијал. Дивергентното размислување вклучува слободна асоцијација, оригиналност и флексибилност, што се особини важни за секој што се справува со комплексни човечки ситуации. Валас (1926), пак, предлага модел на фази во креативниот процес: подготовка, инкубација, инспирација, и верификација. Овој процес е присутен дури и кај наједноставните социјални интервенции – од идејата до нејзината примена.

Во контекст на социјална работа, креативноста често се манифестира како алтернативен начин на пристап, како креативна адаптација на методи кон специфичен клиент или група. Таа се изразува преку иницирање нови сервиси, дизајн на програми, развој на политики или иновативни практики на терен. Нејзината основа не е само лична инспирација, туку и професионално образование кое не ја ограничува индивидуата во рамки на строго дефинирани процедури, туку го охрабрува критичкото и флексибилното размислување.

Социјални и образовни фактори во развојот на креативноста

Креативноста не е само индивидуален капацитет – таа е производ на интеракцијата помеѓу личноста и нејзината социјална средина. Истражувањата покажуваат дека семејната атмосфера, стилите на родителство, пристапот на наставниците, како и општествените очекувања играат значајна улога во тоа дали и како ќе се развие креативното размислување кај децата и младите.

Иако самостојноста и натпреварувачкиот дух можат да ја поттикнат креативноста, тие мора да бидат внимателно поддржани. Претераното инсистирање на резултати и постигнувања, без простор за игра и експериментирање, може да го задуши природниот импулс на детето да истражува и да создава. Од друга страна, меѓузависноста и силната врска меѓу членовите на семејството може да обезбеди чувство на сигурност и прифаќање, кое е основа за креативна слобода. Истражување спроведено од Олшевски-Кубилиус (Olszewski-Kubilius, 2002) покажува дека лица со високи академски и научни постигнувања често потекнуваат од кохезивни семејства со силна родителска поддршка и идентификација.

Важно е да се направи разлика помеѓу интелектуален и креативен развој. Додека врзаноста за родителите може да поттикне дисциплина и когнитивна стабилност, за креативноста е поважно да се охрабри детето на самостојно истражување и изразување идеи. Родителите кои дозволуваат детето да згреши, да експериментира и да создава без страв од осуда, всушност го градат неговиот креативен идентитет.

Пример од литературата го илустрира ова: татко што му ги склопил ЛЕГО коцките на своето дете, правејќи совршен багер, го ограничил просторот за детската фантазија. Наместо радост од сопственото откритие, детето останува во сенка на делото на родителот. Овој пример потсетува дека креативноста не се мери со совршенството на производот, туку со радоста од процесот.

Во оваа смисла, стилите на родителство кои се ориентирани кон поддршка наместо контрола, кои дозволуваат изразување, не ја санкционираат грешката како неуспех, туку како пат кон развој, се поврзани со повисоко ниво на креативност кај децата и адолесцентите. Тоа особено е важно и во понатамошниот образовен процес.

Креативноста во образовниот контекст на социјалната работа

Во формалното образование, особено во високото образование, креативноста може да биде или поттикната или сериозно инхибирана. Ако студентите се изложени на униформно знаење, со силна ориентација кон репродукција на содржини и стандардизирани тестирања, шансите да развијат сопствен пристап, критичко мислење и иновативност се мали.

Од друга страна, образовни програми кои охрабруваат поставување прашања, создавање проекти, теренски активности и инкорпорирање на личното искуство и рефлексija, отвораат простор за студентите да ја развиваат креативноста како дел од својата професионална и лична изградба.

Особено во социјалната работа и политиката, каде секој случај е различен, каде универзалните рецепти секогаш не функционираат, потребно е размислување кое го надминува шаблонот. Студентот не треба само да знае како изгледа некој закон или процедура, туку и како да ја прилагоди на реален човек, со реални проблеми. Тука креативноста се изразува преку прилагодување, иницирање, и создавање нови социјални одговори.

Истражување: перцепции за креативноста кај студенти по социјална работа

Цел на истражувањето

Истражувањето имаше за цел да ги испита:

- Ставовите на студентите кон креативноста во нивното образование;
- Самопроценката на креативниот потенцијал;
- Врската помеѓу креативноста и фактори како самостојност, поддршка од професори и простор за експериментирање.

Методологија

Истражувањето е спроведено во текот на месец мај 2025 година, како дел од поширок интерес за разбирање на факторите кои влијаат врз перцепцијата на креативноста кај студентите од социјални науки, конкретно студентите од Институтот за социјална работа и социјална политика на Филозофскиот факултет при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Истражувањето имаше квалитативни аспекти во планирањето на прашањата, но претежно се засноваше на квантитативна методологија, со цел да се добијат податоци што може да се обработат статистички и да се утврдат трендови и поврзаности.

Избор на примерок

Примерокот беше пригоден – вклучени беа 57 студенти (42 жени и 15 мажи) од втора и трета година на студии, бидејќи токму во овие години студентите веќе имаат доволно академско и практично искуство за да формираат ставови за креативноста во нивната едукација. Исто така, тие се често вклучени во теренска практика, групни проекти и презентации, што ја прави нивната перцепција релевантна за целта на истражувањето.

Просечната возраст на испитаниците беше 21,3 години, со опсег од 20 до 25 години. Повеќето студенти доаѓаат од урбани средини, но беа вклучени и неколкумина од рурални подрачја, што овозможи мала, но вредна хетерогеност во однос на социјалниот контекст.

Истражувачки инструмент

Истражувањето користеше анкета како главна техника за собирање податоци, со структуриран прашалник кој беше специјално дизајниран за оваа намена. Прашалникот содржеше 20 тврдења, поделени во три тематски подрачја:

1. Самоперцепирана креативност – објаснува како студентот се гледа себеси во однос на креативноста (на пример: „Сметам дека моите идеи често се оригинални“; „Се чувствувам слободно да предложам нови решенија“).
2. Училишна клима за креативност – како студентот ја доживува образовната средина и поттикот од професорите (на пример: „Професорите ги поддржуваат различните пристапи“; „Во наставата се вреднува креативниот израз“).
3. Семејна поддршка – перцепции за тоа колку семејството влијаело позитивно на развојот на нивната креативност (на пример: „Во моето семејство се поттикнуваа иновативни решенија“).

Сите тврдења беа оценувани според Ликертова скала од 5 степени:

- 1 – воопшто не се согласувам,
- 2 – делумно не се согласувам,
- 3 – ниту се согласувам, ниту не се согласувам,
- 4 – се согласувам,
- 5 – целосно се согласувам.

За проверка на внатрешната конзистентност, беше пресметан Кронбахов алфа коефициент, кој изнесуваше:

- 0.81 за димензијата самоперцепирана креативност,
- 0.76 за училишната клима, и
- 0.79 за семејната поддршка.

Овие вредности покажуваат добра до висока сигурност на инструментот, со што се потврдува дека прашалникот е методолошки соодветен за спроведеното истражување.

Процедура на спроведување

Анкетирањето беше спроведено анонимно во рамки на редовна настава, со претходна усна согласност и информирање дека податоците ќе се користат само во истражувачки и образовни цели. Студентите имаа 15 до 20 минути за пополнување. Беше потенцирано дека нема „точни“ или „неточни“ одговори, туку дека станува збор за лични перцепции и искуства. Дополнително, студентите имаа можност да остават отворен коментар, што овозможи понатамошна квалитативна анализа.

Етички аспекти

Истражувањето беше спроведено во согласност со основните етички принципи на Универзитетот, вклучувајќи:

- доброволност и информираност,
- заштита на идентитетот на испитаниците,
- употреба на податоците само за академски цели.

Не беа собрани лични податоци (име, презиме, индекс, адреса), и учесниците беа информирани дека можат во секое време да се повлечат од анкетата без последици.

Статистичка анализа

Податоците беа обработени со SPSS (верзија 26). Прво беа пресметани дескриптивни статистики (средни вредности, стандардни девијации, минимум, максимум), а потоа и Pearson-ова корелациска анализа за да се утврдат поврзаностите помеѓу трите димензии.

Дополнително, беше извршена проверка на нормалност на распределбата на вредностите за секоја од димензиите преку анализа на скјунес и куртозис, како и тест на Шапиро-Вилк, со цел да се оправда употребата на параметриски тестови. Сите дистрибуции беа во прифатливи граници за користење на Pearson-ова корелација.

Резултати од истражувањето

Во ова истражување учествуваа 57 студенти, од кои 42 беа жени (73,7%) и 15 мажи (26,3%), од втора и трета година на Институтот за социјална работа и социјална политика. Просечната возраст на испитаници-

те беше 21,4 години ($SD = 1.2$). Истражувањето имаше за цел да ги истражи трите избрани димензии: самоперцепирана креативност, училишна клима за креативност и семејна поддршка.

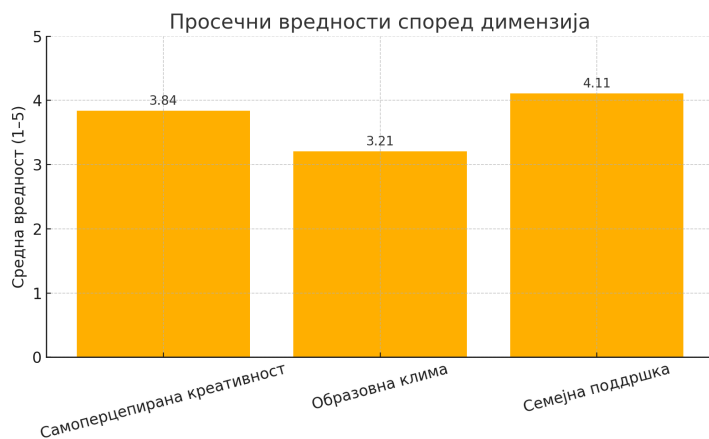
Дескриптивна статистика

Во табелата подолу се прикажани средните вредности и стандардните девијации за секоја од трите димензии:

Табела 1. Средни вредности и стандардни девијации по димензии

Димензија	Средна вредност	Стандардна девијација
Самоперцепирана креативност	3.84	0.66
Училишна клима за креативност	3.21	0.79
Семејна поддршка за креативност	4.11	0.58

Овие резултати покажуваат дека студентите во најголем степен доживуваат поддршка од страна на семејството кога станува збор за креативност, додека најниско ја оценуваат климата за креативен израз во образовниот процес.

Графиконот визуелно ја прикажува распределбата на просечните вредности добиени од прашалникот. Највисок просек е забележан кај димензијата „Семејна поддршка“ (4.11), што укажува на значајна улога на семејството во поттикнување на креативноста. Следи „Самоперцепирана креативност“ (3.84), која покажува дека студентите генерално се гледаат себеси како креативни личности. Најниска вредност има „Образовната клима“ (3.21), што сутерира дека институционалната средина не обезбедува доволно поддршка за креативен израз.

Анализа на нормалност

Пред спроведувањето на корелациските анализи, беше извршена проверка на нормалноста на дистрибуцијата преку проценка на вредностите на скјунас и куртоза. Сите три димензии имаа вредности на скјунес помеѓу -1 и 1 и куртозис под 2, што укажува на приближна нормална дистрибуција. Дополнително, тестот на Шапиро-Вилк за сите три димензии покажа вредности $p > 0.05$, што дозволи примена на Pearson-ова корелација.

Корелациска анализа

Во продолжение е прикажана корелациската матрица со Pearson-ови коефициенти на поврзаност меѓу трите димензии:

Табела 2. Корелациска матрица

Димензија 1	Димензија 2	Коефициент на корелација (r)	p-вредност
Самоперципирана креативност	Училишна клима за креативност	0.44	< 0.01
Самоперципирана креативност	Семејна поддршка за креативност	0.62	< 0.01
Училишна клима за креативност	Семејна поддршка за креативност	0.39	< 0.05

Резултатите од корелациската анализа покажуваат дека постои значајна позитивна поврзаност помеѓу сите три димензии. Највисока е поврзаноста помеѓу самоперципираната креативност и семејната поддршка ($r = 0.62$), што укажува дека студентите кои чувствуваат силна поддршка од семејството, имаат и повисока самоверба во однос на својата креативност. Умерена, но статистички значајна, е и поврзаноста со училишната клима.

Дополнителни набљудувања

Во рамки на анкетата, студентите имаа можност да остават отворени коментари на крајот од прашалникот. Иако оваа можност не беше задолжителна, 19 од вкупно 57 учесници искористија простор да споделат свои мислења, доживувања или конкретни примери поврзани со креативноста, што претставува значаен индикатор за нивната вклученост во темата.

Индивидуална поддршка, но не и системска култура

Речиси сите коментари кои го спомнуваат наставниот кадар, прават дистинкција помеѓу индивидуалната иницијатива и општата институционална култура. Како што забележа еден студент:

„Има неколку професори кај кои може да се разговара и да се изнесат нови идеи, но како факултет нема култура на охрабрување на креативноста. Сè уште доминираат класични предавања и страв од грешка.“

Овој наод кореспондира со пониската просечна вредност во димензијата „училишна клима за креативност“ и укажува на потреба од поширока промена на академската култура во насока на поттикнување креативно размислување.

Страв од грешка и перфекционистички очекувања

Неколку студенти коментираа дека не чувствуваат простор да погрешат или да експериментираат со нови идеи на предавањата, што значително ја ограничува нивната слобода на изразување. Еден коментар гласеше:

„Имам чувство дека секој збор мора да биде точно кажан, инаку ќе бидам коригиран пред сите.“

Друг студент наведе:

„Креативноста кај мене е блокирана од стравот да не испадне дека сум кажал нешто глупо.“

Овие изјави укажуваат на важноста на психолошката сигурност во училницата – концепт според кој луѓето се чувствуваат слободни да зборуваат без страв од осуда или понижување. Истражувањата покажуваат дека токму психолошката сигурност е предуслов за креативно и иновативно размислување (Edmondson, 1999).

Семејно охрабрување како фактор на инспирација

Некои студенти го искористија просторот за коментари да ги истакнат позитивните влијанија од своите семејства. Особено често се споменува охрабрување „да се сонува“, да се размислува „надвор од границите“ или да се истражуваат уметнички и лични интереси уште од рана возраст.

Пример за тоа е коментарот на една студентка:

„Уште од мала мајка ми ми велеше дека нема ништо страшно во тоа да имаш луда идеја – понекогаш најдобрите решенија доаѓаат од таму.“

Овој аспект се надоврзува на високиот резултат за семејната поддршка во квантитативниот дел од истражувањето, укажувајќи дека семејството продолжува да игра важна улога и во студентската возраст – не само за морална поддршка, туку и како инспирација и сигурна база за изразување.

Импликации за идни истражувања

Овие коментари претставуваат вреден квалитативен придонес кон темата и отвораат можност за подлабинско истражување во иднина преку фокус-групи или интервјуа. Прашањата кои би можеле да се истражат понатаму вклучуваат:

- Како студентите доживуваат неформалната комуникација со професорите во однос на креативноста?
- Кои форми на учење најмногу ја поттикнуваат нивната слобода на размислување?
- На кој начин претходните искуства од основно и средно образование влијаат врз денешниот креативен израз?

Отворените коментари откриваат богат спектар на доживувања, кои го збогатуваат квантитативниот дел од анализата и потврдуваат дека поддршката – и емотивна и структурна – претставува клучен предуслов за развој на креативноста кај студентите од социјална работа и социјална политика.

Дискусија

Резултатите од ова истражување отвораат значајни прашања поврзани со креативниот развој кај студентите на Институтот за социјална работа и социјална политика. Се покажува дека студентите генерално имаат позитивна самоперцепција за својата креативност ($M = 3.84$), што укажува на постоење на внатрешна мотивација и чувство на способност за креативен израз. Овој резултат е особено значаен ако се земе предвид дека социјалната работа како професија бара иновативен пристап кон решавање на комплексни проблеми, креирање индивидуализирани интервенции и развивање стратегии кои се чувствителни на контекстот на клиентот.

Врската со семејната поддршка

Највисокиот просек е забележан кај димензијата семејна поддршка ($M = 4.11$), што е во согласност со бројни истражувања кои укажуваат дека креативноста, како способност и став, се негува уште во раното детство и е поврзана со стилот на воспитување. Поддржувачкото и охрабрувачкото семејно опкружување, во кое се дозволува детето да греши, експериментира

и да има сопствени идеи, има долготрајно влијание врз начинот на кој возрасниот човек ќе ја доживува сопствената способност за создавање нови решенија. Овој наод се совпаѓа со истакнувањето на автори како Рунко (Runco, 2003), кој потенцира дека слободата во изразот и топлината во семејната комуникација создаваат идеални услови за развој на креативноста.

Исто така, Олшевски-Кубилиус (Olszewski-Kubilius, 2002) наведува дека поддржувачката родителска интеракција има клучна улога во социјалниот и емоционален развој на надарените млади. Во нашето истражување, корелацијата од $r = 0.62$ ($p < 0.01$) помеѓу самоперцепираната креативност и семејната поддршка ја потврдува оваа теорија и нагласува дека студентите кои добивале пораки за вредноста на нивните идеи од семејството, имаат поголема самодоверба да размислуваат оригинално.

Училишната клима како потенцијален предизвик

Вредноста за училишна клима за креативност е најниска ($M = 3.21$), што укажува дека институционалната средина не го поддржува секогаш доволно креативниот израз. Иако индивидуалната самоперцепција на студентите е релативно висока, недостатокот на поддршка од образовниот систем може да има демотивиращки ефект на подолг рок. Студентите можат да го перцепираат академскиот амбиент како претерано структуриран, каде „точниот одговор“ се вреднува повеќе од иновативниот пристап.

Ова особено е проблематично во области како социјалната работа, каде се бара етичко, флексибилно и креативно размислување. Според Торенс (Torrance, 1995), креативноста бара прифаќање на двосмисленост, отвореност кон алтернативни идеи и поттикнување на оригиналност – елементи кои мора да бидат инкорпорирани во наставните практики ако сакаме да изградиме генерација на професионалци способни за вистински иновации во практиката.

Во прашалникот, неколку студенти забележаа дека „професорите имаат свои очекувања и стилови“ и дека понекогаш се чувствуваат дека „не можат да експериментираат затоа што тоа не се вреднува позитивно“. Ова е индикатор дека постои јаз помеѓу вредностите што институцијата ги декларира и практиките на терен.

Потребата од културна промена во наставата

Според Амабиле (Amabile, 1996), креативноста е функција на три фактори: експертиза, креативно размислување и мотивација. Наставата што ја негува само експертизата, без да обезбеди простор за грешка, истражување и „игра со идеи“, ќе резултира со ограничен креативен израз. Модерната педагогија се движи кон конструктивистички и холистички модели на учење, каде што студентот е активен креатор на знаење, а не

пасивен примател. Во тој контекст, резултатите од ова истражување можат да се искористат како платформа за редизајн на наставата во областа на социјалната работа.

На пример, инкорпорирање на проектни активности, отворени задачи, дизајн размислување, техники на визуализација и игра на улоги може значително да ја зголемат перципираната поддршка за креативност. Истражувањето откри и умерена позитивна корелација ($r = 0.44$) меѓу самоперципирана креативност и училишна клима, што укажува дека подобрувањето на институционалната поддршка би довело до уште посилна самодоверба кај студентите.

Теоретска рамка и поврзаност со претходни истражувања

Во светло на моделот на креативност на Торенс (Torrance), кој ги истакнува фазите на подготовка, инкубација, инспирација и верификација, може да се забележи дека образовниот систем кај нас често се фокусира само на првата и последната фаза – подготовка (теорија и факти) и верификација (испити и оценување). Фазите на инкубација (размислување без притисок) и инспирација (интуитивен скок) се најчесто занемарени. Ова истражување го потврдува токму тоа – студентите чувствуваат дека не се охрабрени доволно да истражуваат или да понудат необични пристапи.

Соодветно е тука да се спомне и Гилфорд (Guilford, 1967), кој во својата теорија за интелигенцијата ги истакна димензиите на дивергентно размислување како суштински за креативност – флуентност, флексибилност, оригиналност и елабораторност. Студентите кои се чувствуваат охрабрени да размислуваат на повеќе начини за решавање проблем и кои добиваат позитивен фидбек од професорите, се оние кои најверојатно ќе го развијат својот креативен потенцијал до максимум.

Практични импликации

Наодите од ова истражување нудат неколку практични насоки:

- **Реформа на наставата:** Потребно е систематско воведување наставни методи кои поддржуваат дивергентно размислување.
- **Подобрување на комуникацијата со студентите:** Размена на повратни информации во двете насоки, вклучувајќи и прифаќање на студентски идеи без страв од осуда.
- **Професионален развој на наставниците:** Организирање обуки и работилници на теми како „Оценување на креативноста“, „Ослободување од образовна рутина“ и „Наставна флексибилност“.

Ограничувања и насоки за идни истражувања

Иако истражувањето понуди вредни увиди, неколку ограничувања треба да се истакнат:

- Мал и недоволно репрезентативен примерок (само од една институција).
- Субјективна проценка на креативноста преку самоизвештаи.
- Недостаток на лонгитудинално мерење на ефектите од институционалните промени.

Идни истражувања може да вклучат поширок примерок, квалитативни интервјуа со студенти и професори, како и мерења пред и по воведување на конкретни креативни практики во наставата.

Заклучок

Истражувањето за перцепцијата на креативноста кај студентите од Институтот за социјална работа и социјална политика покажа дека индивидуалниот креативен потенцијал кај студентите е присутен, но неговиот развој зависи од опкружувањето, особено семејното и образовното. Самоперципираната креативност се покажа како позитивно поврзана со семејната поддршка, што упатува на значењето на вредностите и стимулите кои младите ги добиваат во домашна средина уште од најрана возраст.

Истовремено, помалата поддршка од образовната институција укажува дека постои простор за подобрување на наставниот процес, методологијата и пристапот кон студентите. Институционалната култура сè уште не овозможува доволно слобода за изразување на креативни идеи, што може да резултира со губење на мотивација и ограничување на потенцијалот за иновативно размислување.

Во услови кога социјалната работа како професија сè повеќе се соочува со сложени, променливи и интердисциплинарни предизвици, потребна е генерација на професионалци кои не само што поседуваат знаење, туку имаат и храброст и поддршка да размислуваат поинаку – креативно, флексибилно и етички чувствително.

Препораки

Врз основа на добиените резултати, можат да се дадат следниве препораки:

1. За високото образование:

Да се поттикнува креативноста преку отворени задачи, проблемски базирано учење, интердисциплинарни проекти и критичко размислување.

Да се воведи формална обука за наставници за стимулирање и оценување на креативноста кај студентите.

Да се создаде институционална култура која прифаќа грешка како дел од учењето.

2. За семејствата:

Да продолжат со поддршка за креативниот развој на младите преку охрабрување, слобода и прифаќање на различноста.

Да се промовираат активности кои ја негуваат љубопитноста, играта и слободниот израз уште од детството.

3. За идни истражувања:

Да се вклучат повеќе институции и разновидни образовни насоки за зголемување на репрезентативноста.

Да се користат комбинирани методи (квалитативни интервјуа, набљудување) за подлабоко разбирање на креативните процеси.

Да се анализираат и други фактори, како личност, ментално здравје, културни вредности и дигитална писменост, кои може да влијаат на креативноста.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Amabile, T. M. (1996). *Creativity in Context*. Boulder, CO: Westview Press.
- Guilford, J. P. (1967). *The Nature of Human Intelligence*. New York: McGraw-Hill.
- Runco, M. A. (2003). *Creativity, Cognition, and their Educational Implications*. *Educational Psychology Review*, 15(2), 111–121.
- Torrance, E. P. (1995). *Why Fly? A Philosophy of Creativity*. Norwood, NJ: Ablex Publishing.
- Olszewski-Kubilius, P. (2002). Parenting Practices That Promote Talent Development, Creativity, and Optimal Adjustment. *Handbook of Gifted Education*, 3rd ed. Boston: Allyn & Bacon.
- Barbot, B., Lubart, T., & Besançon, M. (2016). Peaks, Slumps, and Bumps: Individual Differences in the Development of Creativity in Children and Adolescents. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 151, 33–45.
- Sternberg, R. J. (2006). *The Nature of Creativity*. *Creativity Research Journal*, 18(1), 87–98.